

Lenka Valečková

KONFISKOVANÉ OBRAZY. OSUD MOBILIÁŘŮ SLEZSKÝCH ZÁMKŮ A JEJICH CESTA DO SBÍRKY SLEZSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA¹

DOI 10.69108/CSZM-B.2025.1.02

Abstract

The fine arts collection of the Silesian Museum in Opava comprises around 40,000 items, wherein almost 6,000 of them are listed as confiscated property, often without further specification. Provenance research, i.e. the effort to trace the provenance and mobility of a work and its owners in the past, has become a focus of interest for art historians in recent years, both in the Czech Republic and abroad. This research, long associated primarily with Jewish property looted by the Nazis during the war, is now also turning its attention to the transfer of works of art after 1945. The objective of this study was to examine the implementation of Decree No. 12/1945 Coll., which nationalized agricultural property, including large estates and chateaux with their interior contents, in the geographical region of Silesia and Northern Moravia. And above all, to map the processes by which works of art belonging to the nobility ended up in the SZM collection.

Keywords: confiscation of property, chateaux, Decree of the President, contents, paintings, Silesian Museum

Sbírka výtvarného umění Slezského zemského muzea (dále SZM) čítá něco kolem 40 tisíc sbírkových předmětů, přičemž u téměř šesti tisíc z nich je uveden jako původ konfiskát; často ovšem bez bližšího určení. Provenienční výzkum, tedy snaha o dohledání provenience a mobility díla i jeho vlastníků v minulosti, se v posledních letech u nás i ve světě dostává do popředí zájmů historiků umění.² Tento výzkum, dlouhodobě spjatý především s židovským majetkem uloupeným za války nacisty, se dnes obrací i k majetkovým přesunům uměleckých děl po roce 1945. V českém prostředí se tématu dlouhodobě věnuje Kristina Uhlíková z Ústavu dějin umění Akademie věd ČR, jejíž knižní zpracování činnosti Národní kulturní komise v letech 1947–1951³ poprvé poskytlo ucelený pohled na problematiku celého procesu konfiskace majetku zestátněného na základě dekretů prezidenta republiky. Nastiňuje poválečnou situaci, legislativní rámec i orgány činné při třídění a distribuci mobilií. V letech 2016–2022 Ústav dějin umění AV ČR na tento počín navázal grantovým projektem „Hledání provenience movitých kulturních statků zestátněných v roce 1945 občanům německé národnosti v severočeském regionu“, jehož výstupem byly online databáze, výstavy, konference, ale i knižně vydaná metodika sloužící k identifikaci původních majitelů movitých kulturních statků.⁴ Obě výše uvedené publikace se snaží o obecně platnou charakteristiku poválečné situace na celém území Československa. Opakovaně se zmiňuje cílená snaha Národní kulturní komise o centralizaci sbírek do muzeí a galerií v Praze, ovšem když se zaměříme na oblast Slezska a Severní Moravy, zjistíme,

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

2 K problematice provenienčního výzkumu více: Marcela RUSINKO, *Provenienční výzkum jako cesta minulosti do budoucnosti*, Prostor Zlín, 2012/1, s. 12–16.

3 Kristina UHLÍKOVÁ (ed.), *Národní kulturní komise 1947–1951*, Praha 2004.

4 Kristina UHLÍKOVÁ – Jan UHLÍK – Jitka CÍSAŘOVÁ – Dita HOMOLOVÁ – Martin BAKEŠ – Jana MAREŠOVÁ – Šárka RADOSTOVÁ, *Metodika identifikace původních majitelů movitých kulturních statků vyvlastněných podle dekretů prezidenta republiky občanům německé národnosti na území Československa po 2. světové válce*, Praha 2020, dostupné z: <http://www.konfiskovanepamatky.udu.cas.cz/files/url/Metodika.pdf> [citováno ke dni 17. 11. 2024].

že zde byly situace a praxe trochu odlišné. Osud zámků v Moravskoslezském kraji po roce 1945 zpracovala v roce 2015 Ľubica Mezerová,⁵ která se zaměřila na postup konfiskace zámeckých objektů a jejich eliminaci, a především upozornila na nezáměrné Národní kulturní komise o oblast Slezska a slezských zámků, které byly oproti zbytku republiky upozaděny. Oblast Těšínského Slezska zpracovaly Pavlína Badurová a Ilona Pavelková,⁶ které navázaly na práci Ľ. Mezerové, na konkrétních příkladech předmětů ze sbírky Muzea Těšínska navíc přibližují i poválečné třídění původních mobiliářů zámků a jejich cestu do depozitáře tamního muzea.

Cílem této studie je vysledovat v geografické oblasti Slezska a Severní Moravy naplňování podstaty dekretu č. 12/1945 Sb., kterým byl zestátněn zemědělský majetek včetně velkostatků a zámeckých objektů i s jejich vnitřním mobiliářem. A především zmapovat postupy, kterými se umělecká díla náležející šlechtě dostala do sbírky SZM.

Konfiskace majetku na základě dekretů prezidenta republiky

Pár dní po osvobození, konkrétně 19. května 1945, vyšel dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. (o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů), který původním německým vlastníkům znemožnil jakkoli nakládat s jejich majetkem (a tady jej i chránit). S konečnou platností byl veškerý zemědělský majetek Němců vyvlastněn následujícím dekretem z 21. června t. r., dekretem č. 12/1945 Sb. (o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa). Tímto dekretem byl současně zřízen při Ministerstvu zemědělství Národní pozemkový fond (dále NPF), jehož úkolem bylo spravovat konfiskovaný zemědělský majetek včetně nemovitostí. Po republice fungovalo 14 poboček (ve sledovaném regionu jedna v Ostravě), které měly pečovat o zajištění majetku, jenž spadl pod jejich pravomoc, a dohlížet na proces přidělování. Pro úplnost zmiňme ještě dekret č. 108/1945 Sb. (o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy), který se vztahoval na ostatní (nezemědělský) majetek Němců, tedy na soukromé byty, vily, průmyslové objekty, ale např. i ateliéry výtvarných umělců. Ačkoli se ve sbírce SZM nachází řada předmětů, u nichž máme doloženo, že pocházejí z ateliérů výtvarných umělců (např. rozsáhlá obrazová sbírka malíře Paula Gebauera z jeho domu v Sosnově),⁷ předmětem této studie jsou výhradně zámecké objekty zkonfiskované na základě dekretu č. 12/1945 Sb.

Podle § 4 dekretu č. 12/1945 Sb. se zemědělským majetkem rozumí zemědělská a lesní půda, k ní patřící budovy a zařízení, závody zemědělského průmyslu sloužící vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství, jakož i movité příslušenství (živý a mrtvý inventář) a všechna práva, která jsou spojena s držbou zkonfiskovaného majetku anebo jeho částí.⁸ Do vlastnictví státu tímto přešlo 496 hradů a zámků i se svým vnitřním vybavením; veškerý majetek připadl do správy již zmíněného NPF. Národní výbory v jednotlivých oblastech jmenovaly na každém objektu národního správce, který měl povinnost prakticky ihned pořídit soupis vnitřního

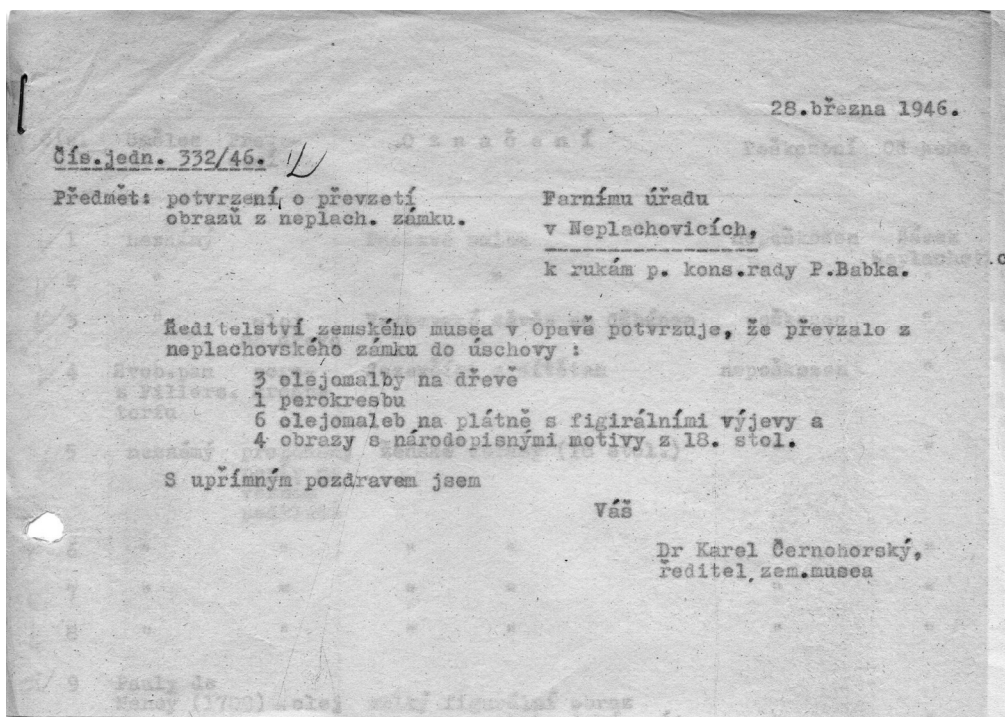
5 Ľubica MEZEROVÁ, *Činnost Národní kulturní komise a osudy zámků v Moravskoslezském kraji po roce 1945*, Sborník bruntálského muzea, 2015, s. 60–72.

6 Pavlína BADUROVÁ – Ilona PAVELKOVÁ, *Osudy zámeckých objektů a jejich mobiliáře po roce 1945 na území Těšínského Slezska – nástin problematiky*, in: Radim Jež – David Pindur (edd.), *Dům, palác a zámek v hmotné kultuře Slezska*, Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník 6, Český Těšín 2018, s. 287–300.

7 Konfiskaci a následný osud uměleckých děl Paula Gebauera zpracovala autorka již dříve – viz: Lenka RYCHTÁŘOVÁ, *Osud děl Paula Gebauera*, in: Ivo Habán – Anna Habánová (edd.), *Paul Gebauer*, Liberec 2018, s. 146–161.

8 §4 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

vybavení na všech konfiskovaných nemovitostech ve své správě, případně doplnit či revidovat dochované inventáře předválečné. K činnosti národních správců byla vydána směrnice,⁹ jež přesně stanovila složení komise, která společně s národním správcem bude ručit jak za sepsání inventáře, tak i za podobu daného soupisu, tedy které předměty a jakým způsobem se mají sepsat. K uměleckým předmětům se uvádí: „6. Porcelán, sklo, atd., pokud nejde o předměty běžné denní potřeby, přenesou se do jedné místnosti pod bezpečný uzávěr. Právě tak se staniž i s obrazy, rytinami, rodinnými portréty, památkově a umělecky hodnotnými zbraněmi. Uskladnění budiž upraveno tak, aby bylo možno tyto předměty kdykoliv bez potíží překontrolovat.“ Národními správci byli ve velké míře lesníci či agronomové, kteří často luxusnímu a historickému zařízení zámeckých objektů nerozuměli. Dle toho někdy vypadaly i soupisy, v nichž je vybavení místností popsáno velmi kuse, např. 4 židle, 1 stůl, 3 obrazy. Pro účely dohledání provenience konkrétních děl jsou tedy tyto informace prakticky nulové. Můžeme si udělat pouze obrázek o rozsahu mobiliáře daného zámeckého objektu.

**Obr. 1: Potvrzení Slezského muzea v Opavě o převzetí obrazů
ze zámku v Neplachovicích, 28. 3. 1946.**
Archiv SZM.

⁹ Směrnice pro národní správce hradů a zámků na zkonfiskovaném majetku zemědělském, podzim 1945 – edičně publikováno: K. UHLÍKOVÁ, *Národní kulturní komise*, s. 82–85.

Ve sbírce SZM jsou doložena umělecká díla z řady zámků ze sledované geografické oblasti. Pro přesnější uchopení předmětu výzkumu byla pozornost autorky zaměřena na sledování obrazových sbírek na 12 vybraných zámeckých objektech. V okrese Opava se jedná o zámky: Dolní Životice, Jezdkovice, Litultovice, Neplachovice, Štáblovice, Stěbořice, Velké Heraltice a Velké Hoštice. V okrese Bruntál: zámky Hošťálkovy a Linhartovy; v okrese Karviná: zámek Solca; v okrese Ostrava-město: zámek Třebovice.¹⁰

Vraťme se nyní ke zmíněným inventářům sepsaným národními správci, kterých se ovšem dochovalo velmi málo. Dle publikované zprávy Jaromíra Soukupa, vedoucího památkového referátu NPF, za tím stála především pracovní vytíženost národních správců, kteří měli za úkol hlavně správu veškerého zemědělského majetku a chod hospodářství, což způsobovalo, že soupis na řadě míst nebyl vůbec proveden, nebo byl proveden nedostatečně.¹¹ Z námi sledovaných zámků se tento inventář dochoval k zámku Štáblovice,¹² na němž byl dekretem z 9. června 1945 jmenován Zemským národním výborem Moravskoslezským, expoziturou v Mor. Ostravě, národním správcem Hubert Obr. Ten v zápise na pamětnou z 30. září 1945 popisuje nejen stav přebíraného majetku, ale i vnitřní inventář dvora Štáblovice, dvora Uhlířov, štáblovického lihovaru, zahradnictví i samotného zámku. Z deskripce jednotlivých místností zámku, u nichž je uveden jen strohý popis (např. v 1. pokoji v I. poschodí: „*1 stůl elipsovitý, 2 skříně, 2 prádelníky, 1 rohová knihovna s knihami, 1 petrolejová lampa, 4 obrázky*“), si můžeme vytvořit představu o obsahu zámeckého mobiliáře a součtem položek zjistíme, že se v zámku v září roku 1945 nacházelo mj. 86 obrazů.¹³ Dochován je i soupis inventáře zámku v Hošťálkovech z poloviny září 1945, z něhož lze vyčíst, že se na tomto zámku nacházelo 78 obrazů.¹⁴

Stav zámeckých objektů po osvobození

Slezské zámky, které podlehly v červnu 1945 konfiskaci na základě dekretu č. 12/1945 Sb., se po konci války nacházely ve velmi neutěšeném stavu. Válečné události fatálně postihly zdejší kraj; města, obce i celá krajina byly citelně poškozeny při bojích i bombardování. Město Opava patřilo k nejzničenějším městům republiky. Stejně to bylo i u zámeckých budov. Pokud nebyly poničeny granáty či požárem, byly značně poškozeny a inventář ochuzen přechodem obou armád, které se buď přímo v zámcích, nebo v jejich okolí utábořily. Zámecké parky i příjezdové cesty byly poničeny průjezdem tanků či budováním zákopů. Původní vlastníci velkostatků ve většině případů už před koncem války odešli do bezpečí za hranice, Marie Stona, majitelka třebovického zámku, zemřela v březnu 1944. O stavu zámeckých budov těsně po válce se dovídáme ze zápisů na pamětnou, sepsaných národními správci objektů. Hubert Obr o štáblovickém zámku uvedl, že je zámek částečně poškozen na zdivu a oknech, vnitřní inventář byl „zašantročen“ či poškozen. Řada budov velkostatku byla zcela zničena, dobytek byl až na pár kusů ze dvora odvezen. Uvádí, že už byly provedeny nejnnutnější opravy; zámek byl vyčištěn, předměty poházené kolem budovy byly uloženy na původní místa. V zámeckém

10 Výběr byl proveden na základě dochovaných obrazů ve sbírce SZM, u nichž je uveden původ z těchto zámků, a rovněž dochované dokumentace k majetkovým převodům z těchto objektů.

11 Edičně publikováno: K. UHLÍKOVÁ, *Národní kulturní komise*, s. 74–82.

12 Zemský archiv v Opavě (dále ZA v Opavě), fond Krajský národní výbor (dále KNV) Ostrava, kart. 97, sign. 213, sl. Velkostatek Štáblovice, Hubert Obr, Zápis na pamětnou sepsaný národní správou pro velkostatek Štáblovice.

13 Zahrnuty olejomalby, akvarely i grafické listy (v inventáři uvedeno obecně „obrazy“).

14 ZA v Opavě, f. KNV Ostrava, kart. 64, sign. 213, sl. Velkostatek Hošťálkovy, Soupis zařízení v zámku Hošťálkovy.

parku byly srovnány vyježděné stopy od tanků a prostor byl uklizen po utábořeném vojsku.¹⁵ Národní správa zámku v Třebovicích ke stavu objektu uvádí: „*Válečné události nesmírně postihly spravovaný objekt. Ve Třebovicích vyhořely chlévy, 1 stodola, budova pro skladiště, kolárnu, kovárnu atd., dále veškeré byty pro zaměstnance. Skleník a pařeništní okna rozbita. Střecha zámku poškozena granáty a střelami, okna téměř úplně vybita; některé dokonce i s rámy. V Martinově vyhořely obě stodoly a kůlna. Vnitřní zařízení zámku odvezeno nebo odcizeno. Rovněž kancelářské zařízení zničeno. Na pozemních blíže obce postavena děla, čímž se tyto staly středem bombardování. Dále byly poježděny vozidly všeho druhu oběma armádami. Na některých místech vykopány zákopy. Na ústupu ubytovala se německá armáda v lese, který pak ruské letectvo bombardovalo a tím hodně poškodilo. Živý inventář padl také válečnými událostmi za obět’.*“¹⁶ V podobně havarijním stavu se nacházel i zámek v Linhartovech, který stihl požár již v červnu 1943, následně byl zámek zakryt jen provizorní střechou. Stropy zámku se v řadě míst propadly, provizorní střechou zatékalo, okna byla prakticky všechna rozbita. Inventář zámku poškozený cizími zásahy tak ohrožovala i voda a plíseň.¹⁷

Národní kulturní komise a eliminace slezských zámků

V průběhu roku 1946 postupně po rozparcelování či zestátnění zemědělské půdy velkostatků zanikaly jejich národní správy. Správa objektů přešla přímo pod NPF, a to do doby, než byl objekt předán novému nabyvateli (o němž rozhodovalo Ministerstvo zemědělství). NPF byl před předáním objektu pověřen likvidací vnitřního mobiliáře, vyvstala tedy potřeba sepsání nového inventáře šlechtického movitého majetku. Soupis byl opět prováděn podle místností, ovšem nově měl každý předmět obdržet své pořadové číslo, v seznamu mělo být uvedeno, o jaký předmět se jedná (obraz, truhla apod.), jeho rozměry, ale i slohové zařazení či podrobnější charakteristika. Tento typ inventáře se nám dochoval ze zámku Štáblovice a čítal celkem 372 položek. Soupis není datován, avšak z porovnání s výše zmíněným soupisem provedeným národní správou v září 1945 je patrné, že došlo k přesunům jednotlivých předmětů do jiných místností. Z inventáře NPF vyplývá, že ve většině místností zůstaly pouze velké skříně, lustry či kamna a že převážná část mobiliáře byla přesunuta jen do několika místností. Konkrétně místnosti č. 6 a č. 31–33 byly určeny jako místnosti skladištní. V místnosti č. 32 bylo uloženo 104 různých rámu na obrazy (bylo běžnou praxí, že se grafické listy a fotografie kvůli jednodušší manipulaci vyráběly) a 60 obrazů, fotografií a tisků v rámech. V místnosti č. 33 se dle soupisu nacházelo 48 různých kreseb a obrázků bez rámu.¹⁸ Soustředění inventáře v několika místnostech bylo běžnou praxí, nařízenou i samotným NPF, sloužící pro lepší evidenci a ochranu předmětů.

Nutnost ochrany zestátněných mobiliářů byla po válce silně pocítována. Už v roce 1945 byly zahájeny kroky k vytvoření instituce, která by spravovala nejvýznamnější zámecké objekty a třídila mobiliář i na ostatních konfiskovaných zámcích. Zákon vztahující se výlučně k ochraně památek byl vydán 16. května 1946, jmenovitě **zákon o Národních kulturních komisích**

15 Tamtéž, kart. 97, sign. 213, sl. Velkostatek Štáblovice, Hubert Obr, Zápis na pamětnou sepsaný národní správou pro velkostatek Štáblovice.

16 Tamtéž, kart. 98, sign. 213, sl. Velkostatek Třebovice, Zápis na pamětnou sepsaný národní správou Třebovice a Martinova v Třebovicích dne 30. září 1945.

17 Moravský zemský archiv, fond Karel Ditrich, výstavní a aukční síně, Brno, H 984, kart. 2, inv. č. 55/2, sl. Soupis předmětů a vyúčtování inventáře ze zámku Linhartovy, Dopis Národní správy fy K. Ditrich Národnímu pozemkovému fondu při min. zemědělství v Praze, 28. 9. 1949.

18 ZA v Opavě, f. KNV Ostrava, kart. 97, sign. 213, sl. Velkostatek Štáblovice, Inventář zámku ve Štáblovicích.

pro správu státního kulturního majetku č. 137/1946 Sb. Národní kulturní komise (dále NKK) započala svou činnost počátkem roku 1947, přičemž jedním z jejích hlavních úkolů bylo třídění zámeckých mobiliářů, výběr nejhodnotnějších předmětů, které byly následně prohlášeny za státní kulturní majetek, jejich převoz a případné předání např. muzeím. Instituce státního kulturního majetku byla definována zákonem č. 137/1946 Sb., v němž se za státní majetek dle § 3 odst. c) pokládají movité věci hodnoty umělecké, historické nebo vědecké, a to jednotlivé předměty i jejich sbírky. Hrad a zámky byly NKK rozděleny do dvou kategorií. Zámky I. kategorie zahrnovaly ty nejhodnotnější objekty, které byly určeny ryze kulturním účelům, byly jako celek prohlášeny za státní kulturní majetek a spadaly přímo pod správu NKK (objekt vč. mobiliáře). Při založení NKK jich bylo vybráno 48, přičemž v oblasti Slezska se jednalo pouze o zámek Bruntál, který byl zvolen s odůvodněním, že se jedná o „*jediný barokní objekt ve Slezsku*“.¹⁹ Řada těchto zámků byla vybrána jako zámky expoziční, více než 30 z nich ovšem sloužilo jako sběrný zkonfiskovaných předmětů. Zámky II. kategorie zůstaly ve správě NPF a měly být postupně (po eliminaci vnitřního mobiliáře) předávány různým organizacím, národním výborům či státním statkům. Do této kategorie tak spadaly všechny zámky (vyjma Bruntálu) na území Severní Moravy a Slezska. Hodnotný mobiliář zámků II. kategorie měl být ovšem vytržován a stát se součástí např. instalovaných objektů I. kategorie.

Dle hlášení oddělení správy státního kulturního majetku z února 1958 vyplývá,²⁰ že do roku 1958 bylo za státní kulturní majetek postupně určeno 131 nejvýznamnějších zámeckých a hradních objektů včetně mobiliáře (zámky I. kategorie), jako státní kulturní majetek byly postupně prohlašovány i vytržované jednotliviny z ostatních asi 800 konfiskovaných zámků. „*Počet inventárních čísel kulturně hodnotných předmětů v státních hradech a zámcích činí přibližně 400.000 kusů, k nimž je třeba připočítat asi 70.000 kusů movitého státního kulturního majetku, který byl podle ustanovení § 4 odst. 2 zákona č. 137/1946 Sb. svěřen do užívání jiným organizacím.*“ Zkonfiskováno bylo také přibližně 800 000 svazků knih v hradních a zámeckých knihovnách.²¹

Eliminační komise NKK postupně objížděla konfiskované zámky a na základě inventářů sepsaných NPF prováděla třídění mobiliářů, přičemž nejcennější kusy označovala za státní kulturní majetek a přebírala do své správy. Předseda NKK Zdeněk Wirth v počátcích činnosti NKK požadoval, aby se osobně účastnil všech eliminačních prohlídek zámků napříč republikou. Jelikož tempo provádění těchto eliminací za této podmínky bylo velmi pomalé a NPF tlačilo na NKK, aby třídění urychlila (bez eliminace nemohl NPF převést objekt na nového majitele), byla pravomoc třídit zámecké mobiliáře na jaře roku 1948 rozšířena i na Emu Charvátovou a Taťanu Kubátovou. Zdeněk Wirth eliminoval především zámky v Čechách a na Moravě, ve Slezsku byl přítomen eliminaci zámku Hradec u Opavy.²² Oproti tomu většina slezských zámků byla k eliminaci přidělena jeho kolegyním. Taťana Kubátová eliminovala zámky Stěbořice, Velké Heraldice, Štáblovice, Chuchelnu, Jezdkovice, Litultovice či Třebovice.²³ Ema Charvátová provedla eliminaci mj. na zámcích Albrechtice, Slezské Rudoltice, Jindřichov, Linhartovy

19 K. UHLÍKOVÁ, *Národní kulturní komise*, s. 44.

20 Národní archiv (dále NA), fond Státní památková správa (dále SPS) Praha, kart. 23, sl. Hrad a zámky A 1956, Vyjádření oddělení správy státního kulturního majetku k přípravě likvidace státního kulturního majetku (dopis Ústřední likvidační správy při ministerstvu školství a kultury ze dne 10. ledna 1958 č. 1110/58-1/2), 26. 2. 1958.

21 Tamtéž.

22 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 25, sl. Vytržované zámky, Seznam objektů, které vytržil Zdeněk Wirth do 30. 9. 1949.

23 Tamtéž, Seznam objektů, které vytržila Taťana Kubátová.

a Hošťálkovy,²⁴ o čemž později podala zprávu. „Na podzim r. 1948 byla jsem vyslána na Ostravsko k prohlédnutí celé řady objektů (Horní Heřmanice, Vlčice, Bílý Potok, Uhelná, Bernartice, Tomíkovice, Velké Hoštice, Buková, Kobylá, Stará Červená Voda, Velké Kunčice, Brantice, Jindřichov, Rudoltice, Albrechtice, Linhartovy, Hošťálkovy). Většina těchto objektů byla buď vypálena, nebo vyloupena, mobiliář se tu nenalézal žádný. Pokud byl, byly eliminační seznamy odevzdány.“²⁵

Eliminace zámků na území Slezska a Severní Moravy měla mnohdy odlišný průběh než ve zbytku republiky. Důvodem byl především havarijní stav zámeckých budov, do kterých zatékalo, okna byla rozbita a objekty nebylo možné ochránit ani před vykrádáním. Této situace a potřeby ochránit vnitřní mobiliáře před devastací si byli vědomi jak národní správci, tak obce samotné. Předměty, aspoň ty nejhodnotnější, se tedy už před eliminací přesouvaly do muzeí v regionu. Karel Černohorský, ředitel Slezského muzea v Opavě, obdržel v říjnu 1945 dopis s prosbou faráře Bábka z Neplachovic, aby se přijel podívat na obrazy ve zdejším zámku.²⁶ Farář Bábek se obával, že by obrazy mohly vlhkem velmi utrpět. Do muzea bylo skutečně koncem března následujícího roku převezeno 14 obrazů a kreseb, z nichž devět se ve sbírce výtvarného umění SZM stále nachází.²⁷ Ostatní předměty Černohorským nevytříděné zůstávaly dále na zámku, kde je NKK vytřídila až v roce 1949.²⁸ Stejná situace byla i v Linhartovech. Začátkem dubna obdržel NPF informaci, že hrozí nebezpečí odcizení obrazů, některá díla již údajně byla ukradena.²⁹ Důvodem byla nemožnost zabezpečit rozbořený zámek, a jak uvádí hlášení, i okolnost, že objekt leží bezprostředně u polské hranice. Nejcennější předměty tak byly už o 14 dní později převezeny do Městského muzea v Krnově.³⁰ Nebezpečí vykradení zámku však přetrvávalo. Uvnitř se ještě na konci roku 1947 nacházela část zařízení (nábytek, obrazy, knihy i drobnější předměty), které nebylo podrobeno eliminaci. NPF upozorňoval NKK, že v nejbližší době k eliminaci ani nebude možné přistoupit, a prosil o uvážení, zda nepřevést zbylé předměty do sběrný v zámku Bruntál. „Do vnitřku prý vnikají z říšského území nekalé živly a odnášejí věci.“³¹ Eliminace linhartovského zámku tak z velké míry probíhala až v samotných muzeích.

Dekretem č. 108/1945 Sb. byl zkonfiskován německý nezemědělský majetek, státu tak připadl přibližně jeden milion bytů, ateliérů a provozoven. Jejich konfiskací byl zmíněným dekretem zřízen a pověřen Fond národní obnovy. O tom, jaký majetek podléhá kterému dekretu, se mnohdy vedly spory, názorně to lze vysledovat na příkladu zámku Solca u Karviné, který byl velmi honosně vybaven a náležel do roku 1945 podnikatelské rodině Larisch-

24 Tamtéž, Seznam objektů, které vytřídila Ema Charvátová.

25 NA, f. SPS Praha, kart. 27, sl. Hrady a zámky. B1 Mobiliář 1950–1953, Zpráva Emy Charvátové o eliminaci, strojopis, podepsáno, 30. 11. 1953.

26 SZM, Uměleckohistorické pracoviště, Archiv – fond Konfiskáty, sl. Neplachovice, Dopisnice Farního úřadu v Neplachovicích (farář Bábek) Karlu Černohorskému, 8. 10. 1945.

27 Soupis uložení: SZM, Uměleckohistorické pracoviště, Archiv – f. Konfiskáty, sl. Neplachovice, Obrazy z Neplachovic ve sbírce SZM vedeny pod inv. č.: U 694 A – U 696 A, U 698 A, U 805 A, U 1072 A, U 1073 A, U 1355 A, U 1356 A.

28 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 142, inv. č. 201, sl. Neplachovice, Seznam předmětů vybraných pro Národní kulturní komisi ze zámeckého inventáře Neplachovice u Opavy. V seznamu uvedeno 6 olejomalb, 1 pastel, 2 grafické listy, 8 fotografií, nástěnný talíř a sádrový znak.

29 ZA v Opavě, f. KNV Ostrava, kart. 75, sign. 213, sl. Velkostatek Linhartovy, Dopis Moravskoslezského národního výboru, expozitura v Moravské Ostravě Pobožce Národního pozemkového fondu v Mor. Ostravě, 4. 4. 1946.

30 Tamtéž, Seznam předmětů ze zámku v Linhartovech převezených do Krnova, 18. 4. 1946.

31 NA, f. SPS Praha, kart. 305, sl. Linhartovy, Dopis Národního pozemkového fondu Národní kulturní komisi, 17. 12. 1947.

Mönnichů. Sepsání mobiliáře na zámku probíhalo v říjnu 1946 (tedy ještě před samotnou činností NKK), podílel se na něm ovšem Fond národní obnovy, a nikoli NPF jako u jiných zámků zkonfiskovaných podle dekretu č. 12/1945 Sb. Fond národní obnovy nejen že předměty sepsal, ale některé byly už i oddisponovány do Slezského muzea v Opavě, jiné prodány, některé použity k vybavení úřadoven Fondu v Praze a část mobiliáře převezena do skladu Fondu v Bohumíně.³² NPF se o situaci dozvěděl patrně až na jaře následujícího roku, kdy začalo jednání mezi NPF a Fondem národní obnovy, během kterého se oba fondy snažily dokázat, že je zámek zkonfiskován dle „jejich“ dekretu. Solca a celý velkostatek Larisch-Mönnichů v Karvině byly úředně konfiskovány vyhláškou Okresního národního výboru ve Fryštátě 25. září 1945 dle dekretu č. 12/1945 Sb.,³³ a tudíž pravomocně přináležely do správy NPF. Ten v dubnu 1947 obeslal Fond národní obnovy s žádostí, aby zastavil veškeré disponování se zámeckým mobiliářem a předal mu všechny soupisy.³⁴ Další jednání týkající se zámku Karvině už vedl pouze NPF.

NKK ukončila svou činnost v roce 1951. Všechny orgány státní památkové péče byly sloučeny pod hlavičkou Státní památkové správy (dále SPS),³⁵ která zahájila svou činnost celoplošnou revizí a novou inventarizací mobiliářů na objektech ve své správě. Současně vydala přehled konfiskovaných zámků s uvedením, zda na daném objektu již byla provedena eliminace a s jakým výsledkem. Ke dni 22. června 1953 byla dle soupisů eliminována většina slezských zámků (zmiňme Dolní Životice, Hošťálkovy, Hradec u Opavy, Jezdkovice, Jindřichov, Linhartovy, Litultovice, Nový Dvůr u Opavy, Raduň, všechny tři karvinské zámky – Fryštát, Ráj a Solca, Stará Červená Voda, Stěbořice, Štáblovice či Velké Heraltice).³⁶ Na zámcích Dolní Benešov, Fulnek, Nový Jičín a Velká Polom byla provedena tzv. negativní eliminace, tedy že nebyl nalezen žádný hodnotný inventář. Je připojen i soupis zámků, na nichž ani osm let po konci války stále ještě nebyla eliminace provedena (Brantice, Hnojník, Horní Víkštejn, Poruba či Velké Hoštice).

Sběrny vytríděného mobiliáře ze slezských zámků

NKK si pro sběrnou předmětů prohlášených za státní kulturní majetek a pocházejících ze slezských zámků určila objekt ve své správě – zámek I. kategorie Bruntál. Ten ovšem jako sběrna sloužil pouze krátce. Dle dochovaných dokumentů byla v roce 1950 do zámku převezena část předmětů z Hošťálkov a zámků Solca a Ráj na Karvinsku.³⁷ O rok později byl zámek přidělen vojenské správě,³⁸ a tak byly jak kmenový mobiliář zámku Bruntál, tak i sovy převezeny do zámku v Lednici.

Mobiliáře slezských zámků byly převáženy do prozatímní sběrný NKK na zámku Hradec

32 Činnost Fondu národní obnovy na zámku Solca je písemně dobře dochována. ZA v Opavě, f. Osídlovací úřad a Fond národní obnovy, kart. 275, inv. č. 146, Konfiskace majetku hr. Larisch-Mönnicha. Materiál zpracován: P. BADUROVÁ – I. PAVELKOVÁ, *Osudy objektů*, s. 297–298.

33 ZA v Opavě, f. KNV Ostrava, kart. 71, sign. 216, sl. Velkostatek Karviná, Zápis sepsaný dne 9. března 1950 o výsledku provedené likvidační revize o hospodaření národní správy, ustanovené na velkostatku bývalého majitele hraběte Jana Larisch-Mönnicha v Karvině.

34 ZA v Opavě, f. Osídlovací úřad a Fond národní obnovy, kart. 275, inv. č. 146, Dopis Národního pozemkového fondu v Praze Oblastní úřadovně Fondu národní obnovy v Ostravě, 8. 4. 1947.

35 K. UHLÍKOVÁ – J. UHLÍK, *Metodika*, s. 30.

36 NA, f. SPS Praha, kart. 23, Seznam nestátních zámků, na nichž byla ke dni 22. 6. 1953 provedena eliminace.

37 Likvidace objektu Bruntál a seznamy odvezeného zařízení viz: NA, f. SPS Praha, kart. 55, inv. č. 81, sl. ONV Bruntál, Dopis Národní kulturní komise v Lednici Národní kulturní komisi v Praze, 24. 1. 1952.

38 Václav ŠTĚPÁN, *Historie zámku Bruntál*, Bruntál 1998, s. 50.

u Opavy. V roce 1952 byl vydán *Řád pro sběrný NKK*, v němž je uvedeno 17 státních zámků sloužících jako sběrný NKK, mezi kterými už Bruntál nefiguruje, oproti tomu je zde výslovně uvedeno: „*Kromě toho jsou předměty, které přešly ve správu NKK, uloženy také v Chotovinách, na Černé Hoře a v Hradci u Opavy.*“³⁹ Postupně byly do Hradce převezeny svozy z 15 slezských zámků (Bernartice, Hlavnice, Horní Víkštejn, Chuchelná, Jezdkovice, Karviná, Kobylá, Litultovice, Raduň, Stará Červená Voda, Štáblovice, Stěbořice, Třebovice, Velké Heraltice, Velké Kunětice). Převozem bylo pověřeno mj. Slezské muzeum v Opavě, konkrétně jeho ředitel Karel Černohorský a později jeho nástupce Lumír Jisl. Oldřich Jakub Blažíček, zaměstnanec administrativní kanceláře NKK, v roce 1952 společně s Emou Charvátovou navštívili zámek Hradec, aby prohlédli nejen objekt samotný a jeho mobiliář, ale i svozy slezských zámků. „*Svozy na Hradci shromážděné pocházejí z 15 slezských zámeckých objektů [...] z oblastí zasažené válečnými událostmi. Materiál je proto z valné části ve velmi špatném stavu, obrazy potrhány, rámy rozbity, nábytek silně poškozen atd. V tomto stavu byl materiál už dovezen na Hradec, ale jeho uchování rozhodně neprospívá dnešní namačkání v několika málo prostorách. Všechny materiály svozů byl podle výpovědi kastelána asi třikrát přestěhován, a to tak, aby zabral vždy méně místa.*“⁴⁰ Svozy na zámek Hradec jsou dobře písemně podchyceny, a to díky Státní památkové správě a její již zmíněné revizi a nové inventarizaci fondů. Tyto nové inventáře byly ve své době úředně nazývány jako operativně technická evidence, avšak vžilo se pro ně – dle barvy vazby svázaných soupisů – označení „černé knihy“. Ty jsou dodnes ke všem 15 hradeckým svozům ze slezských zámků dochovány ve správě Národního památkového ústavu (dále NPÚ). Ve správě NPÚ se nachází i většina svezenných předmětů ze zámků. Pokud bychom sledovali výlučně cestu obrazů a kreseb v úvodu studie vybraných 12 zámků, najdeme ve správě NPÚ obrazy ze sedmi z nich, konkrétně ze zámku Hošťálkovy (20 ks), z Jezdkovic (42 ks), Karviné (11 ks), Litultovic (16 ks), Stěbořic (35 ks), Štáblovic (72 ks) a z Velkých Heraltic (73 ks).⁴¹ Tato díla jsou uložena buď v depozitárních prostorech NPÚ, nebo jsou instalována v místnostech zámků v jeho správě (najdeme je na zámcích: Jaroměřice nad Rokytou, Lednice, Milotice, Vranov nad Dyjí, Šternberk, a především na zámku Hradec nad Moravicí, kde se nachází největší kolekce obrazů ze Stěbořic, Štáblovic a Velkých Heraltic).

Přidělování předmětů do správy muzeí

Dle dohody uzavřené 22. dubna 1947 mezi NKK a NPF⁴² měla NKK pravomoc na nestátních zámcích II. kategorie, které zůstaly ve správě NPF, vytřídit celý mobiliář a vybrat umělecké, historické či vědecké předměty, které budou využity na vybavení 48 státních zámků a hradů či pro obohacení muzejních sbírek, archivů a knihoven. V dohodě je i zmíněno, že se NKK zavazuje z předmětů vybírat předměty určené pro vybavení Pražského hradu, zámku v Lánech a jiných sídel prezidenta, jakož i jiných budov československých úřadů. V roce 1949 vydal předseda NKK Zdeněk Wirth směrnici týkající se třídění státního kulturního majetku.⁴³ V ní jsou

39 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 25, sl. Směrnice pro soupis mobiliáře, Řád pro sběrný Národní kulturní komise, 1952.

40 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 66, inv. č. 100, sl. Hradec u Opavy.

41 Informace k obrazům ze svozů – elektronická databáze NPÚ CASTIS.

42 NA, f. SPS, kart. 19, sl. Dohoda NKK a NPF, Dohoda o spolupráci Národní kulturní komise a Národního pozemkového fondu při přejímání a likvidaci zkonfiskovaného majetku podle dekretu prezidenta republiky č. 12/48 Sb., 22. 4. 1947.

43 Směrnice pro vytřídění státního kulturního majetku, 1949 – edičně publikováno: K. UHLÍKOVÁ, *Národní kulturní komise*, s. 112–116.

uvedeny instituce, které se prioritně stanou „přídělci“ nejceněnějších předmětů. Nejvyšší díla, tedy obrazy, kresby, grafiky i sochy, byly určeny pro Národní galerii v Praze, numismatické, archeologické a přírodovědecké sbírky pro Národní muzeum. Jmenovitě je ve směrnici uvedeno Muzeum osobní a společenské kultury v zámku Jemniště, zaměřující se na módu, životní styl a každodennost, či Státní historické muzeum ve Slatiňanech, shromažďující předměty s koňskou tematikou.⁴⁴ Všechny předměty předané sbírkovým institucím zůstávaly i nadále pod správou NKK, byly jim propůjčeny na depozitní reverz.

Velkým ochuzením pro jednotlivé regiony v republice byl postoj Zdeňka Wirtha a celé NKK, že nejvyšší díla mají být převezena do Prahy (resp. zvoleným centrálním institucím), regionálnímu muzeu se mají ponechat pouze předměty spojené s historií daného regionu.⁴⁵ Toto bylo dodržováno nejen při třídění ve sbírkách, ale i u předmětů, které byly ještě před eliminací zámků převezeny do správy regionálních muzeí, což je de facto zachránilo před úplným zničením či rozkradením. NKK mobiliář od těchto institucí požadovalo a musel být převezen do sběren NKK.⁴⁶ Tato řízená centralizace sbírek se ne vždy setkala s pochopením, proti se stavěly nejen obce a regionální muzea, ale i denní tisk: „Avšak je mnoho našich zámků, kde bylo skvělé vnitřní zařízení a z něhož nyní zůstaly jenom trosky. Centralizovaným svozem všech možných mobilií a jejich uskladněním v nepřístupných skladištích se tyto památky nejenom vyřadí z kulturního ocenění, ale také ničí. Skutečnost, že z nich byly zcela nově zařízovány některé státní zámky různých historických epoch a slohů, splňuje problematický úkol muzejních odborníků, ale zcela zkršluje společenský vývoj a poznání života na našich zámcích.“⁴⁷

V Metodice identifikace původních majitelů jsou uvedeny centrální instituce, které přejímaly prioritně movité předměty vyříděné NKK. Moravské zemské muzeum mělo sbírat předměty obdobného charakteru jako Národní muzeum, ovšem pro oblast moravskou.⁴⁸ Slezské muzeum v Opavě zde uvedeno není, přitom se stalo centrální institucí pro oblast Slezska a Severní Moravy. Přímé pověření NKK nemáme, ale roku 1949 Zemský národní výbor v Ostravě nařídil Slezskému muzeu, aby obrazy a jiné umělecké památky nacházející se na kterémkoliv zámku v Ostravském kraji byly převezeny do Opavy a vhodně deponovány.⁴⁹ (Karel Černošský, ředitel opavského muzea, byl už v roce 1946 pověřen Okresním národním výborem Opava-venkov zajištěním obrazů a jiných uměleckých předmětů zkonfiskovaných dle dekretu č. 108/1945 Sb. a podléhajících Fondu národní obnovy.)⁵⁰ Slezské muzeum pak figuruje v nedatovaném dokumentu *Přehled movitých předmětů státního kulturního majetku, svěřených podle ustanovení § 14 odst. 2 zákona č. 137/1946 Sb. muzeím a galeriím*,⁵¹ v němž se uvádí, že bylo provedeno přibližně 1 800 svěřených do správy muzeí, z toho asi ze 2/3 pražským institucím. „Počet svěřených předmětů nelze přesně udat, poněvadž jde většinou o svěřených

44 Tamtéž

45 Tamtéž, s. 37.

46 Tamtéž.

47 NA, f. SPS Praha, kart. 23, sl. Hrady a zámky A 1956, -bs-, *Na hradech a zámcích straší*, Zemědělské noviny, 14. 9. 1957

48 K. UHLÍKOVÁ – J. UHLÍK, *Metodika*, s. 41.

49 ZA v Opavě, fond Slezské zemské muzeum v Opavě (dále SZMO), nezpracováno, kart. A1 – Odborné činnosti a sbírky, Dopis Moravskoslezského zemského národního výboru v Ostravě Zemskému muzeu v Opavě, 31. 1. 1949.

50 ZA v Opavě, f. SZMO, kart. A4 – Sbírkový, pátrání a konfiskáty, Dopis Okresního národního výboru Opava-venkov Fondu národní obnovy, oblastní pobožce v Opavě, 11. 11. 1946.

51 NA, f. SPS Praha, kart. 26, sl. Hrady a zámky – instalace, *Přehled movitých předmětů státního kulturního majetku, svěřených podle ustanovení § 14 odst. 2 zákona č. 137/1946 Sb. muzeím a galeriím*.

hromadná. Do jednoho případu jsou mnohdy pojaty desítky předmětů nebo celé sbírky. Počet svěřených předmětů možno jen odhadnout na 80.000.“ V Přehledu je jmenovitě uvedeno 14 institucí s největším počtem depozitů, na prvním místě logicky Národní muzeum v Praze (222 svěřeni) a Národní galerie (207). Uvedeno je ale i Slezské muzeum v Opavě, kterému byly údajně předány předměty na základě 33 depozitních reverzů.

Obrazy ve sbírce SZM pocházející ze slezských zámků

Problematika konfiskovaných uměleckých děl ve sbírce SZM je poměrně složitá a je potřeba se na ni dívat z několika úhlů pohledu. Na straně jedné je to současný stav sbírky, její poznání a dosavadní zpracování konfiskovaných předmětů. V evidenčních kartách u téměř 6 tisíc předmětů ze sbírky je uveden jako původ konfiskát, z toho více než 1 400 předmětů je z fondu malířství, mezi nimi je asi 770 obrazů, zbytek tvoří kresby. A z tohoto množství obrazů není doposud původ přesně určen asi u čtyř set. Ostatní jsou doloženy na základě archivních materiálů (přírůstkové knihy muzea, depozitní a jiné předávací protokoly), nápisů na zadních stranách obrazů, nalepených štítků apod. Právě studium zadních stran skýtajících doklady o původu děl je pro provenienční výzkum naprosto zásadní.

Na straně druhé je to pohled do minulosti, tedy zpracování dochovaných depozitních reverzů, předávacích protokolů a jiných záznamů, dosvědčujících, které předměty byly do muzea předány. Ovšem na rozdíl od „černých knih“ NPÚ se o tyto záznamy nemůžeme pevně opřít a předpokládat, že všechny na nich uvedené předměty dnes ve sbírce skutečně jsou. Již bylo řečeno, že byly dány do správy muzea pouze jako depozitum NKK, tj. nestaly se součástí sbírky. Trvalé svěřování do správy muzeí probíhalo až v 50. – 60. letech po zániku Státní památkové správy, např. obrazy ze zámku Hošťálkovy a Dolní Životice byly Státní památkovou správou v likvidaci předány Slezskému muzeu v prosinci roku 1962.⁵²

Na příkladu Dolních Životic můžeme poukázat na nesrovnalosti mezi tím, co je na seznamech, a tím, co je doloženo u jednotlivých předmětů ve sbírce. Ve zmíněném předání SPS v likvidaci do správy muzea jsou uvedena inventární čísla předmětů, kterých je 160. V seznamu předmětů vyříděných NKK z mobiliáře zámku Dolní Životice je uvedeno 191 položek, přičemž máme doloženo, že NKK pověřilo roku 1951 právě Slezské muzeum odvozem těchto předmětů,⁵³ což muzeum v dalších dokumentech stvrzuje⁵⁴ a přikládá soupis 147 inventárních čísel převezených obrazů a 13 předmětů bez čísel (fotografie uvedené na seznamu NKK mezi 191 položkami se muzeu nepředávaly). Muzeum by tedy dle archivních dokumentů mělo mít ve správě 27 olejomalb, 4 kresby a velký počet grafických listů ze zámku Dolní Životice. Avšak v evidenčních kartách obrazů je tato provenience doložena jen u šesti z nich (do přírůstkových knih byly zapisovány v letech 1959–1962). Další archivní dokumenty se najít nepodařilo. Nabízí se tedy dvě možnosti. Obrazy buď byly do muzea převezeny, ale následně byly oddisponovány jinak, o čemž se nepodařilo nalézt záznam, anebo se v muzeu stále nacházejí, ovšem už bez vazby na zámek Dolní Životice a jejich původ je určen povšechným označením „konfiskát“. V seznamech je u obrazů popis velmi fádňí, obvykle čteme „portrét pána“, „portrét

52 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 161, inv. č. 247, sl. ONV Opava, Dopis Likvidátora Státní památkové správy Slezskému muzeu v Opavě, 13. 12. 1962.

53 Tamtéž, Dochovaný přehled dokumentů týkajících se zámku Dolní Životice. Zde pod čj. 6740/51 NKK pověřuje Slezské muzeum v Opavě převodem eliminovaných předmětů ze zámku Dolní Životice.

54 SZM, Uměleckohistorické pracoviště, Archiv – f. Konfiskáty, sl. Dolní Životice, Dopis Slezského muzea v Opavě Národní kulturní komisi v Praze, 30. 6. 1951, v němž muzeum potvrzuje převezení sbírkových předmětů ze zámku v Dolních Životicích vč. uvedeného soupisu inventárních čísel.

dámy“, s uvedením rozměrů, u nichž ovšem nevíme, zda se jedná o rozměr s rámem, či bez rámu. Dohledání obrazů z Dolních Životic, a nejen z nich, je tedy velmi komplikované a je pravděpodobné, že zjištění skutečné provenience ani nebude možné. (Nabízí se bohužel i třetí

**Obr. 2: Obraz ze zámku v Neplachovicích (Paolo Mattei, *Výchova Amorova*, olej na plátně, 1709).
Sbírka SZM.**

varianta, a tedy že mezi převozem v roce 1951 a zapsáním některých předmětů do přírůstkových knih na přelomu 50. a 60. let došlo k destrukci děl a nebyla tak zapsána.)

Dnešní nejasnosti o původu konfiskátů ovlivnil rovněž stav muzea po osvobození. Válečné události těžce postihly nejen slezské zámky, ale i muzeum samotné. Řada sbírek byla před postupující frontou evakuována, ovšem ty, které v muzejní budově zůstaly, byly povětšinou zničeny při bombardování a následném požáru muzea. Úkolem ředitele muzea Karla Černožského ihned po osvobození byla repatriace sbírek, tedy navrácení všech evakuovaných předmětů zpět do Opavy, což se mu do konce roku 1945 podařilo.⁵⁵ Muzeum se po válce ocitlo i v provizoriu prostorovém. Kanceláře a sbírky muzea byly přechodně umístěny do budovy na Tyršově ul. č. 1, muzeum využívalo i několik místností v zemském domě na Dolním náměstí

⁵⁵ Vilém Plaček, *Slezské muzeum v Opavě v prvních letech po osvobození*, Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické 28/1, 1979, s. 6–23.

a v tzv. Schillerově škole na Těšínské ulici.⁵⁶ Sbírky byly uskladněny i v budově na Zápalcově ulici č. 379.⁵⁷ Nedostatečného prostoru pro uložení a zvláště pro prezentaci sbírek si byl vědom i Karel Černohorský, který se již od roku 1945 zasazoval o to, aby muzeu připadly prostory v zámku Hradec u Opavy. Zde měly být předměty jednak uloženy, ale především zde měla vzniknout obrazová galerie nadregionálního významu.⁵⁸ Tato galerie byla veřejnosti otevřena v září roku 1950 a díky úsilí K. Černohorského obsahovala i kolekci 17 obrazů ze sbírky Národní galerie v Praze. Tato zápůjčka měla pokrýt válečné ztráty ve sbírce opavského muzea. K přidělu místností hradeckého zámku píše sám Černohorský v roce 1947: „*Již od července 1945 usilujeme o to, aby zámek na Hradci u Opavy byl cele věnován muzejním, resp. reprezentativním účelům. Pomýšlíme zde soustředit všechny umělecké sbírky, pokud se netýkají Slezska, tedy umělecké sbírky mezinárodní povahy, a to jak ty, které jsou v majetku našeho ústavu, tak také ty, které mu budou přiděleny Národní kulturní komisí z konfiskátů. Všechn konfiskovaný umělecký a kulturní majetek z celé oblasti ZNV, expozitury v Ostravě bude zde soustřeďován a uskladněn ve stájích, které jsou suché a pro tento účel velmi vhodné.*“⁵⁹ Na hradeckém zámku tedy byly současně uloženy jak předměty, které už byly Slezskému muzeu svěřeny, tak i svozy ze slezských zámků pod správou NKK. Správa zámku Hradec se však již od roku 1951 z důvodu plánované adaptace zámecké budovy snažila o odvoz svezených předmětů. Slezské muzeum obdrželo souhlas provést výběr předmětů do muzejních sbírek a jejich odvoz, ovšem až poté, co budou dokončeny instalace interiérů zámků na Moravě.⁶⁰ Černohorského snaha o vybudování galerie nadregionálního významu spolu se zápůjčkou obrazů z Národní galerie měla pro sbírky SZM z dnešního pohledu velmi příznivý důsledek. Ačkoli bylo samotným Wirthem prosazováno, aby všechny umělecké předměty celostátního i mimorepublikového významu skončily v paměťových institucích v Praze, ve Slezsku k této praxi naštěstí nedošlo. Nepodařilo se doložit, že by předměty ze slezských zámků II. kategorie putovaly do Prahy. Ponechání děl evropského významu Slezskému muzeu je patrné na příkladu zámku Albrechtice, ve kterém byl eliminován a prohlášen za státní kulturní majetek obraz francouzského malíře 17. století Nicolase Poussina zachycující interiér římského paláce. Obraz byl nejprve jako svaz přemístěn na zámek v Hradci a následně předán na základě depozitního reverzu⁶¹ do sbírek opavského muzea, kde se stále nachází.⁶²

Problematiku konfiskátů ve sbírce SZM znesnadňuje i citovaná zpráva z roku 1949, kterou zde uvádíme v úplnosti: „*Při shromažďování muzejních sbírek po válce byla shromážděna velká část předmětů, které neměly žádného označení a byly proto považovány za konfiskáty, poněvadž mezi nimi byla velká část předmětů, převzatých od Fondu národní obnovy. Mnohé z nich však byly později identifikovány buď jako původní majetek muzea nebo jako majetek muzea gymnaziálního anebo jako majetek muzea Matice Opavské. Všechny tyto předměty*

56 ZA v Opavě, f. SZMO, kart. A4 – Sbírky, pátrání a konfiskáty, Dopis Karla Černohorského Fondu národní obnovy, oblastní pobožce v Opavě, 22. 11. 1946.

57 Tamtéž, Protokol o zjištění stavu Zemského muzea v Opavě sepsaný při příležitosti zestátnění, 18. 6. 1949.

58 SZM, Umělecko-historické pracoviště, Archiv – fond tzv. Braunův archiv, kart. Zámek Hradec, Dopis Karla Černohorského Zemskému národnímu výboru, expozitury v Moravské Ostravě, 13. 8. 1945.

59 Tamtéž, Dopis Karla Černohorského Ministerstvu zemědělství v Praze, 24. 3. 1947.

60 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 66, sl. Hradec u Opavy, Dopis Zdeňka Wirtha Slezskému muzeu v Opavě, 22. 22. 1951, opis.

61 NA, f. SPS Praha – Dodatky, kart. 161, inv. č. 247, sl. ONV Opava, Depozitní reverz na obraz Nicolase Poussina vystavený Slezským muzeem v Opavě, 2. 2. 1951.

62 Obraz veden pod inv. č. U 3455 A.

**Obr. 3: Obraz ze zámku v Dolních Životících
(Raimund Mosler, Hraběnka Razumovská s dětmi, olej na plátně, 1928).**

Sbírka SZM.

(obrazy, zbraně, plastika), byly pojaty do soupisu, z něhož předměty identifikované byly již přeškrtnuty, ale o předmětech v soupise zbylých není možno bezpečně říci, zda to konfiskáty skutečně jsou.⁶³ Ve zprávě je zmíněn tzv. soupis konfiskátů uložený na uměleckohistorickém pracovišti SZM,⁶⁴ obsahující 645 obrazů, grafik či fotografií, u nichž nebyla doposud uvedena ani přírůstková, ani inventární čísla. Na základě aktuálně probíhajícího výzkumu autorky studie se podařilo 423 položek ztotožnit s předměty ve sbírce, 78 bylo přeškrtnutých z důvodu mylného zařazení mezi konfiskáty, 146 předmětů je doposud neurčeno. Ovšem ani tento soupis nám k provenienci díla příliš nepomůže. Jen je z něj patrné, že např. konfiskáty ze zámků Jezdkovice, Štáblovice, Neplachovice či Velké Hoštice byly v roce 1949 považovány za neurčené konfiskáty, tedy bez označení.

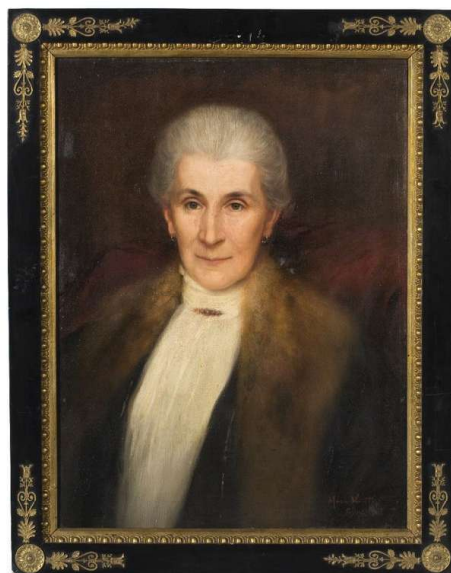
Pro účely této studie jen výčtem uvedeme počet obrazů nacházejících se ve sbírce: Dolní Životice (6 obrazů), Hošťálkovy (19), Jezdkovice (37), Karviná (55), Linhartovy (4), Litultovice (2), Neplachovice (10), Stěbořice (1), Štáblovice (4), Třebovice (8), Velké Heraltice (11), Velké Hoštice (18). Tento výčet je ovšem jen jakousi startovní výchozí pozicí, která bude nadále výzkumem revidována. Na příkladu zámku ve Štáblovicích lze totiž poukázat na další nejasnosti panující mezi konfiskovanými obrazy ve sbírce SZM. Původ ze zámku Štáblovice byl totiž dříve uveden u osmi obrazů, ale podrobným zpracováním evakuovaných předmětů

63 ZA v Opavě, f. SZMO, kart. A4 – Sbírky, pátrání a konfiskáty, Protokol o zjištění stavu Zemského muzea v Opavě sepsaný při příležitosti zestátnění, 18. 6. 1949.

64 SZM, Uměleckohistorické pracoviště, Archiv – f. Konfiskáty, Inventář konfiskátů.

Obr. 4: Obraz ze zámku Solca u Karviné
(Anonym, Umučení sv. Štěpána, olej na plechu, počátek 19. století).
Sbírka SZM.

Obr. 5: Obraz ze zámku v Jezdkovicích (Mar Kurth, Portrét Heleny hraběnky Serényové,
provdané Sedlnické z Choltic, olej na plátně, 1905).
Sbírka SZM.

za války byly čtyři obrazy nalezeny na soupisu předmětů,⁶⁵ jež byly 25. srpna 1943 převezeny z muzejní budovy na zámek Štáblovice, který fungoval jako bezpečné zázemí pro muzejní předměty. Obrazy mají na sobě štítek s nápisem „Štáblovice“, což bylo při jejich evidenci mylně považováno za označení místa původu.

Provenienční výzkum jako cesta k novému poznání sbírky SZM

Postupné odkrývání původu jednotlivých předmětů ve sbírce je velmi komplikované, o to více skýtá možností pro další výzkum. Ten bude i nadále zaměřen na dohledávání předmětů uvedených na předávacích protokolech, na zpracování všech konfiskovaných obrazů, kreseb a následně grafik vč. jednotlivých nápisů na zadních stranách. Výzkum se pokusí rozklíčovat provenienci předmětů, které jsou dnes ve sbírce vedeny jako „starý muzejní majetek“, tedy že jejich původ neznáme. Téma bude pojato i z druhé strany, tj. co se stalo s předměty, které ve sbírce SZM nejsou. Řada obrazů ze slezských zámků se nachází ve správě NPÚ, jiné vlastní Městské muzeum v Krnově či Ostravské muzeum. Tato studie má být jakýmsi prologem složité problematiky rekonstrukce slezských zámeckých obrazáren a snahy o navrácení duchovní hodnoty obrazům. Neboť právě díky zjištění, ze kterých zámků pocházejí díla dnes vedená jen jako „portrét pána“, „portrét dámy“, se snad podaří těmto tvářím vrátit jejich jména.

Confiscated Paintings.

The Fate of Contents of Silesian Chateaux and their Journey to the Collection of the Silesian Museum

Summary

The fine arts collection of the Silesian Museum in Opava comprises around 40,000 items, wherein almost 6,000 of them are listed as confiscated property, often without further specification. Based on Decree No. 12/1945 Coll., 496 castles and chateaux, including their interior contents, became state property. In the monitored region, confiscated properties included chateaux in Dolní Životice, Hošťálkovy, Jezdkovice, Karviná, Litultovice, Linhartovy, Neplachovice, Stěbořice, Štáblovice, Třebovice, Velké Heraltice, and Velké Hoštice. Thanks to partially preserved inventories of the chateau's contents, we can now picture their scope and richness. Karel Černohorský, director of the Silesian Museum, was entrusted with selecting the most valuable items from Silesian chateaux. Thanks to his efforts, a number of works of art were transferred to the Opava Museum, wherein some of them are still in the collection. The objective of the study was to take the first step towards processing an extensive collection of confiscated paintings in the Silesian Museum, which will be followed by further research aimed at determining the provenance of individual paintings and efforts to reconstruct the appearance of individual chateau picture galleries in the region.

Mgr. Lenka Valečková
Slezské zemské muzeum
valeckova@szm.cz

65 ZA v Opavě, fond Říšské župní muzeum Opava, kart. 11, inv. č. 282, 4. Bergung (Stablowitz), 25. 8. 1943.